

kettőt csak nemrégiben indították meg. A résztvevő könyvtárak hetente kb. 300 ezer könyvet katalogizálnak a rendszeren keresztül; az OCLC ennek alapján több mint 2 millió katalóguscédulát szolgáltat.

Az OCLC–MARC előfizetési szolgáltatás keretében a rendszer *mágnesszalagokat is előállít*. Ezek szállítására – a kérésnek megfelelően – hetente, félhavonta, havonta, negyed- illetve félévente kerül sor. Az előfizető könyvtárak a szalagokat mikroformátumú katalógusok készítésére, kölcsönzés-nyilvántartásra és szelektív információterjesztésre használják fel.

Az on-line alrendszerben a katalogizálás úgy történik, hogy a terminál előtt ülő operátor lehívja az illető tételt az on-line központi katalógusból. Az esetek többségében (94%-ában) a katalogizálandó tételről már van rekord az adatbázisban. Ha nincs, a katalogizálás – amely a terminál által „diktált”, meghatározott bibliográfiai elemek, kódok alapján történik – az illető könyvtár feladata. Az adatbázisba így bevitt tétel a többi tagkönyvtár számára másodperceken belül már elérhető.

A könyvtárközi kölcsönzési alrendszer lehetővé teszi, hogy a résztvevő könyvtárak közölhessék, közvetíthessék és kielégíthessék kölcsönzési igényeiket, mindezt jelentős idő- és költségmegtakarítással. A könyvtárközi kölcsönzést végző könyvtáros, miután betáplálta a tétel bibliográfiai adatait a rendszerbe, kéri a kikeresett dokumentum lelőhely-kódjának kiírását. A kérést öt könyvtárhoz közvetítheti. Ha az első könyvtár nem válaszol négy napon belül pozitívan, a rendszer a kérést automatikusan a következőkhöz küldi. 1979 nyarán a rendszer naponta kb. 2 ezer kölcsönzési kéréssel „foglalkozott”.

A folytatólagos kiadványok nyilvántartási alrendszere még nem üzemel kiteljesedten, de máris lehetőséget ad az egyes tételek on-line érkeztetésére. A közeljövőben az automatikus reklamálással és kötetési információszolgáltatással bővül az alrendszer funkciója.

Az OCLC még három további alrendszert kíván kiépíteni:

*állománygyarapítás;
nyilvános szolgáltatások;
kölcsönzési nyilvántartás.*

Az állománygyarapítási alrendszer megindítását 1980-ra, a másik kettőt 1981-re, illetve 1982-re tervezik.

/KILGOUR, F. K.: The OCLC on-line library network. = International Forum on Information and Documentation, 5. köt. 1. sz. 1980. p. 35–36./

(Novák István)

Az információs technológia új alkalmazási lehetőségei

A számítógép, a távközlés és a mikrotechnológia rohamos fejlődése az információs területen való alkalmazásukat is kiszélesítette. Az online rendszert sok új cég tette működésének alapjává. Az angol posta Prestel szolgálata is megkezdte működését. Számos nagy és közepes (házon belüli) számítógépes rendszer épült ki. A mikroszámítógép alkalmazásával teljes körű információs rendszer kiépíthető 10 000 fontot el sem érő áron. Egy-egy személyi információs rendszer néhány ezer fontért valósítható meg. A kis információs berendezések tömeges megjelenése a költségek csökkentését és a különböző felhasználási lehetőségek kiterjesztését tette lehetővé.

1. A technológia fejlődése

A számítógépköltségek az 1960-as években csak a nagyvállalatok által voltak kifizethetők. Az 1970-es években a miniszámítógépek a költségeket 100 ezer font alá szorították, majd az utolsó öt évben egy teljes miniszámítógép-rendszer költsége (programokkal együtt) 10 ezer font alá esett. Ma egy-egy teljes mikroszámítógép-rendszer magas szintű programnyelvel 500 font körüli összegért is beszerezhető.

A technológiai fejlődéshez tartozik a tárolókapacitás növekedése is – pl. mágneslemezzel több ezer millió karakterre. Mindez gazdaságossá tette a referálopapok számítógépes előállítását, a számítógépes szedéstechnikát, a bibliográfiai adatok számítógépes formában való leírását és az online információkeresést is. Ezek összekapcsolása a távközlés új módszereivel, pl. a műholddal, megoldotta a kontinensek közötti információcserét és keresés problémáját.

2. Az információhoz jutás technológiai választéka

A kis információs egységekkel a következő módokon lehet az információkhoz hozzájutni:

- nemzetközi online szolgáltatás,
- időosztásos (timesharing) szolgálat,
- házon belüli számítógép,
- viewdata (Teletext) szolgálat,
- speciális célú mikroszámítógép-rendszer,
- elektronikus irodai berendezések.

Ezen berendezések beszerzésének költségei változóak: 50 ezer fonttól a mikroszámítógép 500 fontos áráig terjedhetnek. Az utóbbihoz video display, konzol írógép és szalagos tároló tartozik. 2000 font többletköltséggel két floppy disc tároló és egy printer is csatlakoztatható

az ilyen berendezéshez. Az említett mikroszámítógép BASIC nyelven dolgozik. A használó ezt két-három nap alatt megtanulhatja. A különböző típusok hasznossága is eltérő. Viszont karbantartásuk és javításuk nem megoldott.

3. Online információs szolgáltatások

Az USA szolgáltatásai közül Angliában a *Systems Development Corporation* és a *Lockheed Information Service*, a *New York Times Information Bank* és a *Bibliographical Retrieval Services* használatos. A BLAISE Service-t, a Library of Congress anyagát, a MEDLINE-t, a Derwentet és a Chemical Abstracts-et az INFOLINE társaság útján, az INSPEC-et és más társult szolgáltatásokat, az Európai Űrkutatási Ügynökség információs rendszere, a DIALTECH útján veszik igénybe. Az EURONET-be való bekapcsolódás csökkentette a költségeket és 20 európai rendszerrel tette lehetővé a kapcsolatot.

A terminál költségek negyedévenként 800–2000 font között, a postai modem költségei 200 font, a közvetlen vonal bérleti költségei 10 font körül alakulnak. Az egyes szolgáltatások (EURONET, IPSS stb.) előfizetési díja évi 23 font. A különböző eszközök használati díja vidéken 45 font, London körzetében 33 font óránként. A tiszta költség keresésenként 5–30 font között van.

A számítógépes szolgáltatások igénybevétele a gépi nyelvek és az output miatt nehézkes és elég drága. Ezt hidalják át az information broker-ek, akik heti két alkalommal keresnek az előfizetőnek, és így reálisabb költséggel számolhatnak. Jelenleg 25 millió adat hozzáférhető a számítógépekben.

4. Viewdata (Teletext) információs szolgáltatás

Képzetlen felhasználók számára népszerűbb és jobb, mint az előbbi vagy az utóbbi szolgáltatások bármelyike. Mint egy menükártyán, az információk hierarchikus rendben sorakoznak. A PRESTEL költségei nagyok ugyan, de szolgáltatásai többet adnak a pusztán bibliográfiai adatoknál. Ára 600–1000 font évente. Az állandó kísérő költségek ezen felül (televízió- és telefonvonal) 75 font körül vannak. Az egyes lekérdezett index-oldal költsége 20 penny és 3 font között mozog.

5. Házon belüli számítógép-rendszerek

A kereskedelmi és piaci információk, valamint a pénzügyi, pénzügyi adatok feldolgozására jönnek létre. Drága a software. Kis vállalatok csak miniszámítógépre tervezhetik. Leginkább az ASSASSIN, CAIRS, STAIRS és a STATUS rendszereket használják. Áruk 12–60 ezer font között van.

6. Az időosztásos (timesharing) szolgálat

Ez lehetővé teszi az interaktív, tehát a párbeszédés kapcsolatát az ember és a számítógép között. Ehhez elsősorban a pszichológiai korlátokat kell ledönteni. Ennek a szolgáltatásnak a költségei viszonylag nem nagyok. A terminál 1000 font, a telefonvonal 40 font és a modem 200 font. Bár a használattól függően változnak a költségek, gépóránként nemigen haladják meg a 25 fontot. Míg nagyszámítógépnél a 15 ezer rekordos adatbázis öt éves felhasználása 69 ezer fontot tett ki, addig a timesharingnél (miniszámítógéppel) csak 47 ezer fontot.

7. Mikroszámítógép-rendszer

Mint említettük, a mikroszámítógép főtárolója 16 ezer karakteres, lemeztárolója 80 ezer karakteres. BASIC nyelven üzemel. A különböző típusok ára változó. A technikai fejlődés jelenlegi fokán a mikroszámítógépek

szövegezik és szerkesztik az off-line keresést, megőrzik a rendszer bemeneti és felhasználási statisztikai adatait,

a profil szerinti és a frekvenciát keresés eredményeit szekvenciális keresés céljára raktározzák,

szabványos formára alakítják át a kimenetet, relevancia összehasonlítást végeznek.

A mikroszámítógépeket jól lehet hasznosítani a könyvtárak belső rutin munkájában is (pl. könyvek rendszerezése szűken körülhatárolt információk területén nagy tömegű anyag esetében). Nehézséget csak a programnyelv okoz.

8. Az elektronikus irodai berendezések

Közvetlen csatlakoztatásuk a számítógépekhez gyors információ-hozzáférést tesz lehetővé. Ide tartoznak mindazok a berendezések, amelyek távösszeköttetést, géppel olvasható formát hoznak létre, illetve alakítanak át ember által olvasható formára, pl. konzol-írógépek, szervező automaták, perifériák és a terminálok is.

9. A jövő kilátásai

A mágnesszalagos és -lemezes tárolók (disc) árának csökkenése lehetővé teszi tömeges alkalmazásukat. További fejlődést jelenthet a video-disc, amely nagy tömegű információ tárolását és gyors kezelését teszi lehetővé, s ez egyben az ár csökkenését és a számítógép széles körű elterjedését jelentheti. Különböző programnyelvek egyszerűsítése révén a programozási költségek is csökkenhet-

nek. Létrejönnek az információ-orientált mikroszámítógépes programcsomagok.

A video-disc 1000 millió karakter tárolására lesz alkalmas. Átala megnő a mikroszámítógép hatóköre. Létrejöhet a digitális és a szöveges információ keverése, továbbá az index és a szöveg eggyé ötvözése. Megoldott a grafikus anyagok kezelése is. Ez integrált információkereső rendszer létrejöttét eredményezi, melyek táblázatok, diagrammokat, képeket és referenciákat tartalmaznak. Valóssággá válhat a teljes szövegek leadása is, s ebből a kérdező sokféle kérdésre komplex választ kaphat. Ez elősegítheti a számítógép széles körű alkalmazását az oktatásban is.

E fejlődési lehetőségeknek realizálásához a távközlési hálózat fejlesztése szükséges. Jelenleg a műholdas távközlés alkalmas egyedül a másodpercenkénti többszáz karakter továbbítására.

10. Következtetések

Az információs berendezések jelenlegi gyakorlati problémái az alábbiakban foglalhatók össze:

A technológia gyors és változatos fejlődése nem növeli a bizalmat a technológia iránt.

Komolyan el kell gondolkodni az online keresés lehetőségéről. Gyorsan meg lehet győződni értékeiről. Az information brokerek ezt felismerték.

A Prestel szolgáltatás felhasználása még nem olyan széles körű, mint amilyen fényes lehetőségei vannak egyszerűsége és információs értéke miatt.

A kis információs berendezések beszerzésekor tekintettel kell lenni a mikroszámítógépek fejlődésére. Ez lehetővé teszi a beruházás és üzemeltetés költségeinek csökkentését.

Figyelemmel kell kísérni az új berendezések kompatibilitását a meglévő régebbiekkel.

Magas szintű nyelvi programok esetén ügyelni kell arra, hogy hibajavítási módszerünk is megfelelő legyen.

A beruházásnál vagy vételnél az információs tevékenység objektív lehetőségeit kell mérlegelni. Azt, hogy a legkisebb befektetéssel a legjobb eredményt érjük el.

/WILLIAMS, P. W.: New opportunities from information technology = Journal of Information Science, 2. köt. 1. sz. 1980. p. 29–36./

(Bauer József)

A szovjet tudományos–műszaki könyvtári hálózat fejlesztési perspektíváinak kimunkálása közben használt módszerek

1978–1979-ben a GPNTB (*Goszudarsztvennaja Publicsnaja Naucsno-Tehnicoszkaja Biblioteka = Állami Nyilvános Tudományos–Műszaki Könyvtár*) mint a szovjet tudományos–műszaki könyvtárak módszertani és kutatási központja a műszaki könyvtárak fejlesztésére hosszú lejáratú (1981–1990) programot dolgozott ki. Az eközben használt módszerek ismertetése más módszertani központok részéről is érdeklődésre tarthat számot.

A szóban forgó programban kétfajta, nevezetesen a *tervezési és a prognosztikai megközelítés* kapcsolódik szervesen egybe.

A tervezési megközelítés direktívákból, módszertani instrukciókból, kutatási eredményekből és a könyvtári munka tervezésének mutatóiból indul ki. E munkafázis közben *három elvet kell feltétlenül szem előtt tartani*; nevezetesen, hogy a tervezés

az érintett könyvtárak működésének alapvető céljából induljon ki;

a határterületek fejlesztési irányelveit is vegye figyelembe;

irányozza elő a könyvtári munka rugalmas mutatórendszerének kialakítását, mégpedig a konkrét hálózatok jellemzőinek figyelembevételével.

A prognosztikai megközelítés biztosítja a hosszú távú terv objektív irányba mutató jellegét, s mint ilyen, a prognosztika általánosan használt módszereire támaszkodik.

Egy-egy ilyen program kidolgozásában a következő szakaszok különböztethetők meg:

a feladatok kijelölése és a program konkrét céljainak meghatározása;

a könyvtárak fejlesztésére ható alapvető belső és külső tényezők feltárása;

az előrejelzés módszereinek kiválasztása;

a könyvtárak alapvető fejlesztési irányzatainak és prognosztizálendő jellemzőinek meghatározása a vonatkozó adatok elemzése alapján;

a hosszú távú program kialakítása.

A program konkrét céljainak meghatározását szolgáló első szakaszban a könyvtárak tevékenységének alapvető céljaiból kell kiindulni. E célok között más nem szerepelhet, mint a felhasználók információs igényeinek egyre nagyobb arányú kielégítése, illetve az aktív közreműködés a szakemberek folyamatos tudományos–műszaki képzésében.

A második szakasz külső tényezőiként azokat a társadalmi, gazdasági és tudományos–műszaki tényeket kell elemezni, amelyek kihatnak az országos információs rendszer, így a műszaki könyvtári hálózat fejlődésére is.